

شاید بیایی با بهار از راه...

انسیه موسویان

شدن موسیقی شعر شده است. در این قطعه شاعر با استفاده از تضادی ساده میان کلمات «کوچک و بزرگ» و «غربت و آشنا» و نیز «خدا و ناخدا» ابیاتی زیبا می‌آفریند:

داشت غربتی همیشگی
چشم‌آشنای کوچکش
حرف‌های او بزرگ بود
مثل دست‌های کوچکش!
ناخدای قلب‌های ماست
قلب با خدای کوچکش

(شعر دست‌های کوچک - ص ۲۶)

غزل «صد خیمه آتش» نیز برای «حضرت سجاد(ع)» سروده شده و دارای وزنی کوتاه و قافیه‌هایی ساده و آشناست:

ای آسمان بیکرانه!
رنجیدی از رنج زمانه
صد خیمه آتش در دلت بود
از سجدهات می‌زد زبانه

(شعر صد خیمه آتش - ص ۳۰)

ب: نوآوری در عرصه صورت‌های خیال و تصاویر

شعری

نگاهی اجمالی به اشعار مذهبی که در این سال‌ها برای کودکان و نوجوانان سروده شده نشان می‌دهد که در این موضوع نیز نظیر موضوعاتی چون کودکی، یا در روستا، نگوشت شهر و شهرنشینی و... شعرها دچار کلیشه‌اند. در بسیاری از سروده‌های مذهبی با توصیفات خاص و تصاویر و تعبیری مواجه هستیم که با گلدسته، گنبد، کبوتر، جرم، مسجد، تسبیح و... ساخته شده‌اند. این کلیشه‌ها به قدری فراوان هستند که حتی جرقه‌های کوچکی از خلاقیت و نوآوری، در لابه‌لای آن‌ها گم می‌شود.

در کتاب «بهار ماندنی» شاعر تلاش کرده است از زاویه‌های جدید و با نگاهی نو به سراغ موضوعات مذهبی برود. او به جای قدم گذاشتن در جای پای دیگر شاعران و نگرستن از دریچه چشم آن‌ها، درک و دریافت خود را با زبانی نو و تعبیر و تصاویری تازه، بیان کرده است. از این‌رو تصاویری در اشعار این کتاب می‌بینیم که در سروده‌های پیش از او کمتر سراغ داریم:

این کهکشان‌های پر از نور
اشعار دیوان خدایند
هر کهکشان مثل محلی

«بهار ماندنی» عنوان مجموعه شعر آیینی است که مؤسسه بوستان کتاب قم برای کودکان و نوجوانان منتشر کرده است. این مجموعه که سروده یحیی علوی فرد است، شامل ۱۷ شعر می‌باشد که همگی در حال و هوای مذهبی و پیرامون خدا و شخصیت‌ها و پیشوایان دینی سروده شده‌اند.

کتاب «بهار ماندنی» دارای ویژگی‌هایی است که در مقایسه، آن را از سایر شعرهای مذهبی سروده شده تاکنون، برای کودکان و نوجوانان، متمایز می‌کند. مهم‌ترین این ویژگی‌ها، نوآوری و ابتکاری است که شاعر در سرودن این شعرها داشته است. این نوآوری را می‌توان در بخش‌های مختلفی بررسی و به دسته‌های گوناگونی تقسیم کرد.

الف: نوآوری در عرصه قالب

سال‌های سال است که بسیاری از شاعران کودک و نوجوان در اندیشه شکستن قالب دیرپای چهارپاره هستند و در این راستا تلاش‌هایی نیز از سوی برخی شاعران صورت گرفته است. به عنوان مثال قالب نیمایی به دلیل سهولت در سرودن و باز بودن دست شاعر در انتخاب اوزان ساده‌تر، استفاده از مصراع‌های کوتاه و بلند، و قوافی ساده و... مورد توجه برخی از شاعران قرار گرفته است. از میان قالب‌های کلاسیک نیز مثنوی به دلیل ساده بودن، استفاده از قافیه جدید در هر بیت و... مورد توجه واقع شده است. اما برخی قالب‌ها همچنان مهجور مانده‌اند و کمتر شاعری جرأت یا جسارت پرداختن به آن‌ها را برای کودکان و نوجوانان داشته است. از جمله قالب غزل و قطعه!

در کتاب «بهار ماندنی» شاعر می‌کوشد با توجه به ظرفیت‌ها و امکانات ویژه این قالب‌ها و افزودن قابلیت‌های تازه به آن‌ها، دست به تجربه‌های تازه بزند. در این کتاب در کنار شعرهایی که در قالب نیمایی و چهارپاره سروده شده‌اند، دو شعر دیگر می‌خوانیم. اولی در قالب «قطعه» و برای حضرت علی‌اصغر(ع) سروده شده است. شعری با نام «دست‌های کوچک» که در آن شاعر وزنی کوتاه و روان انتخاب کرده است. وزنی که بدون شک برای مخاطب، دوست‌داشتنی و متناسب با سن و سال اوست.

کودکی که پَر کشید و رفت
خالی است، جای کوچکش
خاک کربلا همیشه ماند
تشنه صدای کوچکش...

(شعر دست‌های کوچک - ص ۲۶)

استفاده از ردیف «کوچکش» در این قطعه سبب غنا و پر بار

عنوان کتاب: بهار ماندنی

شاعر: یحیی علوی فرد

تصویرگر: سید حسن موسوی

ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۷

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

تعداد صفحات: ۳۸ صفحه

بها: ۱۵۰۰ تومان

توی خیابان خدایند

✱

در کهکشان راه شیری

منظومه ما مثل خانه است

این خانه پُر شور و غوغا

خیلی قشنگ و شاعرانه است

✱

در محفل گرم و صمیمی

این جمع، یک جمع بزرگ است

سیاره‌ها پروانه‌ها

خورشید، یک شمع بزرگ است!

(شعر شمع بزرگ - ص ۱۸)

از دیگر توصیفات بکر شاعر، تشبیه «دعا» به «بالن» در شعر

زیر است (هر چند این تشبیه در همان بند اول رها می‌شود و ابیات

بعدی شعر ارتباط چندان محکمی با آن نمی‌یابد.)

بالن دعای ما چه نرم

می‌رود به سوی آسمان

در کنار هم نشسته‌اند

کاروانی از مسافران

(شعر بالن دعا - ص ۲۱)

ج: نوآوری در عرصه زبان شعر

شاید بتوان گفت ورود واژه‌های ساده و استفاده از زبانی

صمیمی و دوستانه در گفت‌وگو با خدا و در شعرهای مذهبی، با

سروده‌های «عرفان نظر آهاری» در شعر نوجوان آغاز شد. در این

نوع سروده‌ها، شاعر معمولاً از زبان یک نوجوان با بیان و لحنی

دوستانه و صمیمی با خدا گفت‌وگو می‌کند.

در شعر «صاحب امتیاز» از سروده‌های کتاب «بهار ماندنی»

بدون شک شاعر مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر زبان، لحن

و حتی اندیشه نظر آهاری بوده است. ضمن آن که از نوآوری و

خلاقیت نیز غافل نبوده است:

قلب‌های ما مجله است

سردبیر خوب آن تویی

صاحب امتیاز نشر آن

تا همیشه زمان تویی

✱

برگ برگ این مجله را

هر که عاشقانه خوانده است

در کنار تو نشسته است

تا همیشه با تو مانده است

(شعر صاحب امتیاز - ص ۱۱)

این رابطه صمیمی و دوستانه با خدا، در شعر «بهشت کوچک»

هم به چشم می‌خورد. آن‌جا که شاعر خدا را می‌بیند که در لابه‌لای

شاخه‌های درختان باغ، آواز می‌خواند:

یک بهشت کوچک است

در نگاهم، باغ ما

لابه‌لای شاخه‌ها

شعر می‌خواند خدا

✱

بارها در این بهشت

من خدا را دیده‌ام

یا میان غنچه‌ها

بارها بوییده‌ام!

(شعر بهشت کوچک - ص ۱۶)

د: نگاه تازه به موضوعات دینی

در اغلب شعرهایی که برای پیشوایان دینی سروده می‌شود

شاعر در قالب توصیفات عمومی و ذکر صفاتی کلی، به ستایش این

بزرگواران می‌پردازد. در کتاب «بهار ماندنی» شاعر می‌کوشد نگاهی

تازه به این مقوله داشته باشد و در جست‌وجوی کشف موضوعات

تازه برای سرودن شعر مذهبی است. شعرهای «عمه زینب» و «مادر

گل‌ها» نمونه خوبی برای این نگاه شاعر است. در شعر «مادر گل‌ها»

دختری به اسم «زهرا» به گفت‌وگو با «حضرت زهرا(س)» می‌پردازد

و به این شکل شاعر با بیانی غیرمستقیم در خلال ابیات این شعر

به ستایش و تمجید از شخصیت والای حضرت زهرا(س) می‌پردازد:

من نیز زهرایم ای حضرت زهرا

هم‌نام تو هستم

ای چشمه خورشید

من قطره‌ای هستم

ای کاش چون گل‌ها

یا مثل یک گنجشک

(شعر مادر گل‌ها - ص ۲۲)

در شعر «عمه زینب» نیز از زبان کودکی که عمه‌اش پرستار

است و اتفاقاً نام او هم زینب است، به شکل غیرمستقیم مقام والای

پرستار و حضرت زینب(س) را ارج می‌نهد:

تنها پرستار نمونه است

در کل دنیا عمه زینب

حس می‌کنم سخت است کارش

زیرا سرکار است هر شب

✱

او با نگاه مهریانش

مثل ستاره می‌درخشد

چون دوست دارد تا به بیمار

لبخند شادی را ببخشد

✱

می‌گفت: «دنیا مان نیاید

بی حضرت زینب بماند

حتی نباید یک رقیه

در غصه یا در تب بماند»...

(شعر عمه زینب - ص ۲۴)

کودک یا نوجوان؟ مسأله این است!

از نوآوری‌ها و محاسن مجموعه شعر «بهار ماندنی» گفتیم و

نمونه‌هایی را برشمردیم. خوب است به نکته‌ای در مورد اشکال این

نوآوری

در عرصه قالب،

نوآوری

در عرصه

صورت‌های خیال

و تصاویر شعری،

نوآوری

در عرصه زبان

شعر و

نگاه تازه

به موضوعات

دینی،

از ویژگی‌های

این مجموعه

است

**احساس می‌شود
شاعر
یا ناشر
خواسته است
با آوردن
عبارت کلی
«کودک و نوجوان»
خود را
راحت کند.
حقیقت آن است که
شعرهای
مجموعه
«بهار ماندنی»
برخی کاملاً کودکانه
و برخی
کاملاً نوجوانانه
هستند**

مجموعه اشاره کنیم.

روی جلد کتاب در ذیل عنوان آمده است: «مجموعه شعر آیینی برای کودکان و نوجوانان». کودک و نوجوان، عنوانی است کلی که طیف وسیعی از مخاطبان را در بر می‌گیرد. یعنی از گروه سنی الف (زیر دبستان) تا گروه ه (دوره دبیرستان) را شامل می‌شود. آنچه مسلم است باید شناسنامه کتاب نویسنده یا شاعر طیف مخاطبان خود را مشخص کند. در غیر این صورت احساس می‌شود شاعر یا ناشر خواسته است با آوردن عبارت کلی «کودک و نوجوان» خود را راحت کند. حقیقت آن است که شعرهای مجموعه «بهار ماندنی» برخی کاملاً کودکانه و برخی کاملاً نوجوانانه هستند. این نکته را می‌توان در همان نگاه اول از روی زبان شعرها و لحن شاعر دریافت و در مرحله بعد از روی صورتهای خیال و آرایه‌های ادبی به کار رفته در آن فهمید. به عنوان مثال این ابیات را ببینید که کاملاً مناسب گروه سنی نوجوان است:

این جا هوا تاریک و طوفانی
این جا زمین خاکستری رنگ است
پای محبت خسته و زخمی
دست بشر، آلوده جنگ است
*

باغ زمان همواره پاییزی است
چشم زمین همواره غم دارد
مانده به راهت چشم خیس ما
دنیا تو را ای خوب، کم دارد

(شعر بی‌تو - ص ۳۳)

و مقایسه کنید با این ابیات:
من نیز زهرایم
هم‌نام تو هستم

ای حضرت زهرا
ای مادر گل‌ها

(شعر مادر گل‌ها - ص ۲۲)

یک بهشت کوچک است
در نگاهم باغ ما
لا به لای شاخه‌ها

شعر می‌خواند خدا
*

شعر او خوش‌مزه است
مثل سیب و پرتقال
گاه چون آلوچه است
یا شبیه سیب کال...

(شعر بهشت کوچک - ص ۱۶)

لحن و شیوه بیان، اوزان ساده و مصراع‌های کوتاه و استفاده از صورتهای خیال ساده، سبب می‌شود که ابیات بالا را حداکثر بتوان مناسب گروه سنی «ج» دانست. اما در همین سروده‌ها هم زبان یکدست نیست و آوردن برخی کلمات بزرگسالانه، زبان را از صمیمیت دور کرده است. مثل کلمات «نیز» و «همواره» و «دنیا» در این ابیات:
می‌گفت: دنیا مان نیاید

بی‌حضرت زینب بماند
حتی نباید یک رقیه
در غصه یا در تب بماند

(شعر عمه زینب - ص ۲۴)

من نیز زهرایم
ای حضرت زهرا
هم‌نام تو هستم
ای مادر گل‌ها!

(شعر مادر گل‌ها - ص ۲۲)

هم‌چنین کاربرد واژه «حنجرش» به جای «حنجره‌اش» که به ضرورت وزن صورت گرفته است:

یک لحظه ببین که دختر آن جاست
بالای سر پدر نشسته
از لرزش شانه‌هایش پیداست
بغضی که به حنجرش شکسته

(شعر قصه کربلا - ص ۲۸)

و یا کلمه «برامان» در این بیت که زبان را ضعیف کرده است!
باید تو می‌ماندی برامان
بیماری و تب شد بهانه

(شعر صد خیمه آتش - ص ۳۰)

و در پایان خوب است از شعرهای «از تو با تو»، «ای بهترین»، «بهار ماندنی» و «شاید بیایی» نیز یاد کنیم که جز شعرهای موفق و خوب این مجموعه هستند و این نوشته را با شعر «شاید بیایی» به پایان ببریم:

حس عجیبی در دلم دارم
هر سال با آغاز فروردین
مانند حس سبزه‌ها، سرسبز
مانند حس باغ‌ها، رنگین
*

هر سال مثل باغ و کوه و دشت
در انتظار می‌نشینم من
شاید بیایی با بهار از راه
شاید بهارم را ببینم من
*

وقتی بهار از راه می‌آید
صحرا و جنگل می‌شود خوشحال
اما بهار من بگو تا کی
این پا و آن پا می‌کنی هر سال؟

پی‌نوشت:

۱ - شاعرانی چون بابک نیک‌طلب (در کتاب نردبانی از ستاره) و بیوک ملکی (کتاب بیابگیر سیب را) نمونه‌هایی از غزل‌های ساده برای نوجوانان سرودند. که البته قضاوت پیرامون موفقیت یا عدم موفقیت این قالب و نیز ضرورت استفاده از آن در شعر کودک و نوجوان، شاید هنوز زود باشد و بحث پیرامون آن، مجال دیگری می‌طلبد.